

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Martini Chemnitii, Doctoris Theologi celeberrimi, Harmonia Quatuor Evangelistarum

Quam ab Eodem feliciter inchoatam ... D. Polycarpus Lyserus, et D.
Johannes Gerhardus, ... Is quidem continuavit, Hic perfecit ; Opus
Eruditionis Stupendæ, Orthodoxorum consensu approbatum, idemque tot
Eruditorum desideriis adhuc expetitur

**Chemnitz, Martin
Leyser, Polycarp
Gerhard, Johann**

Hamburgi, MDCCIII

VD18 90617681

Widmung

urn:nbn:de:gbv:45:1-18203

DEDICATIONES PRIORES PRIMO
HARMONIE TOMO PRÆ-
FIGENDÆ.

LIBRI PRIMI DEDICATIO.

ILLUSTRISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO
FRIDERICO WILHELMO, SAXONIÆ
DUCI, ELECTORALISQVE DIGNITATIS AD-
MINISTRATORI, ATQVE TUTORI, LANDGRAVIO THURIN-
GIÆ MARCHIONI MISNIÆ, &c. DOMINO
SVO CLEMENTISSIMO,

Salutem in Domino sempiternam.

Legans & venusta politici Magistratus pictura extat in Daniele Propheta, *Princeps illustrissime, Domine clementissime*, quæ talis est:

Offert Deus illic pervisum potentissimo Babylo-
norum Regi spectandam arborem proceram & ge-
nerosam, quæ ramis suis ad cælum usque pertingit,
& ab extremis universæ terræ terminis conspici pot-
est. Rami ejus usque ad eam sunt firmi & pulcri, ut
aviculæ in ipsis nidificare & feræ sub ipsis degere possint. Fructus denique fert
ita copiosos & generosos, ut alendæ omni carni sufficiant. Hanc arborem Daniel,
Propheta Dei sapientissimus, & somniorum fatidicorum explicator solertissi-
mus, de ipso rege interpretatur, docet eum, qui regnum gloriosum, felix, poten-
tiâ & majestate amplum consecutus sit, tum fide erga Deum, tum beneficiis erga
homines frugiferam illam arborem imitari debere. Quod nisi faciat, futurum
esse, ut ipse excindatur & extra regnum abjiciatur. Sicuti sæpè videre est, maxi-
mas arbores, easq; plurimis & robustissimis ramis longè lateq; sparsis, antequam
ad justam maturitatem perveniant, unâ horâ radicitus everti.

Jucundissima hæc est imago, & quæ pias mentes plurimum oblectet. Ete-
nim plantavit Deus initio hortum amenissimum, in quem hominem collocavit,
non tam ut eum coleret & custodiret, quam ut in eo voluptate perpetuâ fruere-
tur. Sed postquam idem homo suâ inobœdientiâ sibi atque posteris paradysum
clausit, misericors & cœlestis pater ex mortalium genere novum Paradysum plan-
tare instituit, hoc est, voluit sibi ex hominibus Ecclesiam colligere, in qua sancti
Dei homines frugiferas arbores fide atque virtutibus discerent imitari. Hinc et-
iam Propheta Isaias Ecclesiam comparat orto, in quo Deus plantet justitiam &
laudem coram omnibus gentibus: Et Salvator noster fideles vocat bonas arbo-
res, quæ præclarissimos pietatis & virtutum fructus proferant, ut doceat unum-
quemque,

*Isa. 61.
Matth. 7.*

EPISTOLÆ DEDICATORIÆ.

quemque in hisce terris hoc unicè optare debere, ut arbutum aliquod in spiritali hoc paradiso esse & manere, & sancti hujus horti culturam plantando, rigando, colendo, piè & pro viribus juvare possit. Id ubi consecutus est, nihil est, quod in hac ærumnarum valle majus, amplius vel sibi honorificentius desiderare queat.

Sed ut in his terris Reges, Principes, & quicumq; in potestate positi sunt, præ aliis eminent: Ita etiam in hac spiritali cultura Ecclesiastici horti præ aliis operam dare debent, ut sint arbores præstantiores & generosiores, quæ plures & copiosiores pietatis, justitiæ & reliquarum virtutum omnium fructus, cum Deo tum hominibus gratos, faciant. Cum enim sceptrum, coronam, gladium & reliqua civilis gubernationis ornamenta, ipsa scilicet colendi hujus horti instrumenta, ad quæ nos inferiores homines stupere solemus, Reges & Principes a Deo ipso acceperint: *27* prorsus sit necesse est, qui neget ipsos istis vicissim ad Dei honorem & synceriores hujus horti cultum promovendum pro virili uti debere. Vicissim, cum subditi sui commodi & quietis causâ sese uni alicui capiti submittant, & quasi in commune obœdientiæ caput conspirent, propterea, ut magistratus ipsis tutum asylum in quibusvis adversis esse possit, quomodo superiores amare & honorare poterunt, nisi sub ipsorum umbra, ceu sub latissimâ alicujus arboris ramis, contra ventorum & tempestatum vim se tutò & securè delitescere posse sperent.

Quando autem hujusmodi arbores in id unicè incumbunt, ut & Deo grata & hominibus salutaria præsent, tunc vicissim inde amplissimus ad easdem redit fructus. Deus enim tales Principes filio suo implantatos tuetur, & contra adversitates omnes protegit, animas ipsorum in fasciculum vitæ colligit, benedictionum suarum dulcedine perfundit & inebriat, denique in cœlestem paradysum, in quo in æternum vigeant, floreant & fructificent, transplantat. Interim quoque in his terris subditis eum animum instillat, ut ejusmodi frugiferas arbores ament, venerentur, colant, magnifaciant, admirentur, ipsis prompto animo obtemperent, pro earum salute & incolumitate temporali & spiritali vigilent, & vota faciant, non tantum fortunas, sed & sanguinem, si opus sit, pro ipsis profundere parati.

Ut verò taceamus de aliis hortis, quæ & quales arbores illic provenerint, certè, quidem jam per multos annos ex inclyta domo Saxonica enatæ sunt plurimæ, non tortuosæ aut incurvæ, non steriles aut inanes, sed rectæ, aspectuq; jucundæ, frugiferæ & satis fecundæ, quarum fructus usq; adeo fuerunt uberes & adhuc sunt durabiles, ut nullo unquam ævo eorum jucunditatem desituram speremus. Fuit ex illarum arborum numero, majorum nostrorum ætate, facile præcipua, FRIDERICUS ille sapiens, Sacri Romani Imperii oculus & columna. Ex cujus (ut ita loquar) medulla, celeberrima illa WITENBERGENSIUM Academia, pietatis & literarum officina præstantissima primum est enata & enutrita. Syncerioris quoq; doctrinæ lætior seges sub ejus protectione repullulare cœpit, quæ Deo benedicente ita se dilatavit, ut paucorum annorum decursu univèrsam ferè terrarum orbem suo vigore compleverit. Ad scholæ enim illius publicè apertæ culturam convocavit omnium disciplinarum præstantissimos artifices & Doctores, quibus non tantum liberaliter hospitium præbuit, sed etiam auctor fuit, ut teneras plantulas terreni paradisi ad laudabilis vitæ rationes quàm diligentissimè instituerent. Quis negabit hinc tales fructus enatos esse, qui & cœlesti colono fuerint gratissimi, & ad benè beateq; vivendum in terris plurimum momenti attulerint? Hujus certè arboris in toto Romano Imperio tanta fuit auctoritas, & tam sublimis existimatio, ut omnes ejus ordines sub ipsius umbra cubare, ipsamq; pro capite agnoscere cupiverint.

Huic ad latus plantata erat alia arbor, JOHANNES pius, frater germanus. Is tum scholam illam nuper natam, ex qua uberrimum fructum ad Ecclesiam Christi redundare animadvertibat, conservavit, ex incunabilis ad justam ætatem evexit, auxit, confirmavit: tum religionem repurgatam miro ardore, in celeberrimis totius Europæ Comitibus, publicè confessus est. Cui ipsi confessioni ceu saluberrimo animarū fructui, ex ipsa arbore vitæ derivato & decerpto, cœlestis pater

E P I S T O L Æ

tam largè benedixit, ut mox aliæ plurimæ regiones, Principes & Civitates ad religionis & fidei societatem accesserint: in qua pleræq; etiamnum acquiescunt.

Cum vero hæc duæ arbores suo seculo voluntati Dei satis inserviissent, & per temporalem mortem emarcuissent, plantata est ab ipso Deo in ipsarum locum, alia arbor procera nimis & aspectu grata, JOHANNES FRIDERICUS, sincerioris doctrinæ assertor fidissimus, & pugnator constantissimus: quâ arbore virente & vigente, viruit simul & vigit cœlestis doctrina in universo ferè Imperio. Et licet variæ procellæ, tempestates atque turbulentissimorum ventorum furores eam radicitus evertere tentarint, nec omnes illi conatus irriti fuerint: siquidem non pauci, qui sub umbra illius arboris vivere, & saluberrimos salutis fructus colligere solebant, disjecti & dissipati sunt, ipsa tamen illa justitiæ arbor firma stetit nec dejici potuit. Cur enim posset? Profundissimas in religionis negotio radices egerat, quarum fibræ infixæ erant ipsi solidissimæ petreæ Christo, adversus quem, ne inferorum quidem portæ prævalere possunt. Itaque diabolicæ potestatis impetus evanuit, & licet Pontificia cohors post partam victoriam de veritate triumphare videretur: hæc tamen justitiæ arbor ita à Deo conservata & defensa est, ut etiam inter urticas & vepres honoratum in terrestri paradiso locum obtinuerit tantisper, donec in cœlestem transferretur. Interim autem, ut cœlesti agricolæ fructus sui multiplicarentur, in hoc mundo illustrem Academiam, divinæ & humanæ sapientiæ seminariûm fertilissimum in urbe JENA ad ripam Salæ plantavit, ex qua, ut hæcenus multa excellentia ingenia prodierunt, quæ jam passim gubernandis Ecclesiis & Rebus publ. feliciter præfunt: ita, quin & in posterum proditura sint, Deo successum clementer largiente, nullum est dubium.

Porro Illustrissimæ huic arbori mox successit, præter alias ex eodem stipite, succrescentes, generosa planta GVILHELMUS verè pacificus: qui hoc unum, dum vixit, studiosè curavit & perfecit, ne infelix lolium & aliæ venenatæ herbæ, quæ tunc diversis in locis enascebantur, sacrosanctum animarum pabulum inficerent. Et ut noxias earum vires enervaret, non solum puriorem Evangelii religionem ipse indefesso studio & summâ curâ promovit, sed etiam honestis stipendiis celeberrimos Theologos conduxit, quorum opera nocendi malorum occasionibus occurrere posset. Et quamquam pacem & puritatem & sinceritatem in toto horto Ecclesiastico conservare non poterat, tamen id præstitit feliciter, quousque ipsius umbra se extendit. Unde multi etiam ex exteris regionibus excitati, in ipsius schola ea cœlestis doctrinæ semina collegerunt, quibus etiam alibi ad Dominicum agrum conferendum & fructuosè colendum uti potuerunt. Quibus ut cœlestis agricola etiam in posterum suæ benedictionis flatu aspiret, & incrementum largiatur, unicè precor.

Et hæc quidem arbores omnes, justo ordine collocatæ, ex una stirpe & linea aliæ alias secutæ sunt.

Verum ut in hortis aspectu jucundum est & venustum, si quando arbores alternatim & (ut loquuntur) in quincunce positas intueri liceat: ita æthereus ille oculus sublunaria omnia pro liberrimo suo arbitratu gubernans, singularem quandam voluptatem ex eo capere videtur, quod etiam in Ecclesiastico suo horto diversarum linearum arbores alternatim quandoque positas exhibet. Quis enim ignorat, ex eadem Saxonica familia & domo diversa tamen linea etiam alias præstantissimas arbores exortas esse, quarum fructibus Deus humanum genus hisce postremis temporibus reficere, & per multos annos alere voluit?

Ex earum numero fuit HENRICUS ille probus, qui primus renascenti Evangelio & per illud Regi gloriæ adventanti portas aperuit in Misnia. Hujus dexteritate & zelo ex illis locis expurgatum est, quicquid spinarum & sentium residuum erat ex Papistarum & Scholasticorum senticetis. Hujus quoq; opera & studio vetusta illa & celebris LIPSIENSIS Academia, ad illam doctrinæ puritatem, in qua adhuc hodiè perstat, pervenit, & ut in æternum perstet, à Domino precor: Copiosior enim fructus ad Ecclesiam Christi etiam ex isto loco redundavit, quam ab hominibus in hac vita perspicere & cognosci possit: in altera vita, ubi Dominus ipse eos prædicaverit, rectius perspiciemus.

Succesit huic totius Germaniæ fortissimus heros MAURITIUS Victoriosus.

DEDICATORIÆ.

riofus. Is cum ob adverfantis belli fortunam ferè de tota religione actum videret, & Pontificii non tantum anathematum fulmina jacerent, proscriptiones tam Principum quam privatorum meditentur, sed etiam suas superstitiones passim instaurarent, hoc præstitit, ut non tantum Ecclesiæ puritas doctrinæ, sed etiam Reipublicæ pax vitæ civilis restitueretur. Ex hujus igitur inclytæ arboris ramis appensæ sunt tabulæ pacificationis, quibus debemus, quod adhuc hodiè Romanum Imperium, inter duas maxime dissentientes religiones, pace & tranquillitate fruitur. Quantum item fructus & emolumentum hæc arbor attulerit ad duas illas Academias Lipsiensem & Witebergensem, quæ bello disjecta fuerant, colligendas, augendas & amplificandas, id ab aliis alibi prædicatur.

Quid verò dicam de magno illo AUGUSTO, qui, dum vixit, ut palma floruit sicut Cedrus, quæ in Libano multiplicatur, plantatus in domo Domini & in Atriis Dei nostri? Verè hæc palma jucundissimos atque dulcissimos fidei & charitatis fructus protulit. In quibus recensendis non nimio perè nunc laborabo. Siquidem eos ipse Dei Filius in novissimo die cum perenni ejus laude, coram omnibus electis, & enumerabit & remunerabitur? Duos præcipuos paucis saltem verbis attingam. Unum, qui illibatam fidei Sinceritatem, quæ in promovendo & perficiendo illo nunquam satis à bonis celebrato CONCORDIÆ opere præstitit, spectat. Alterum, qui ad charitatem & opera misericordiæ pertinet, dum verbi ministrorum, viduis & pupillis annuatim distribuendos quinquies mille florenos legavit. O regiam liberalitatem & munificentiam! quam in aliis quoque ipsum præstitisse magis notum est, quam ut opus sit hîc recensere. Ego profectò gratâ mente ultrò fateor illius munificentiam ramulos non contemnendos ad me usque etiam pertinuisse: Et Deum precor, ut vicissim seræ ipsius posteritati clementissimè benedicat & beneficiat. Et ipsi quidem mors vitam hanc caducam eripere potuit: perpetuam verò illam pietatis & beneficentiæ laudem nunquam eripiet. Vivit enim semper pietas, vivunt merita in Ecclesiam & Rempublicam collata, vivit & viget, & in æternum vigebit gloria, quam istis rationibus comparavit.

Reliquit summæ spei & maximæ expectationis filium CHRISTIANUM. Bone Deus! quam uberem proventum ex celsissima illa & florentissima arbore nobis pollicebamur? Erat enim ad summam quæque nata, plantata, educata atque adeò abundanter omnibus necessariis instructa, ut vel sola & unica ad totum Ecclesiasticum hortum exornandum sufficere posse videretur. Sed heu! validissimâ ventorum vi avulsa emarcuit in ipso ætatis flore, antequam ad justam maturitatem cum fructibus suis pervenisset. Sub umbram ejus, dum adhuc in humanis esset, adreperant calvi & glabri serpentes, qui venenoso suo afflatu tantæ spei arborem inficere conati sunt. Accurrerant insuper truculentæ bestiæ, quæ unguibus suis & rostris vastantibus, suffodientibus & depascentibus vigori hujus arboris, ut ante tempus emoreretur, proh dolor! plurimum nocuerunt. Utinam divina majestas hanc arborem nobis tantisper superstitem esse voluisset, donec tumultuantium istarum bestiarum conatus & subdola viperarum molimina persentiscere cœpisset: citra omne dubium talem Zelum, in extirpandis istis purioris doctrinæ postibus & Evangelicæ Ecclesiæ maculis adhibuisset, ut toti orbi Christiano notum esse potuisset, quantoperè huic CHRISTIANO displicuisset, si quis in avita religione temere & extra Dei verbum quippiam innovare sibi præsumisset. Sed cœlesti illi futuri temporis arbitro aliter visum est, qui hanc arborem maturè ex hoc corrupto seculo transplantavit in alium hortum, in quo nec viperarum progenies, nec brutorum malitia Dei plantis ulterius nocere possunt.

Ex hac tamen arbore succreverunt novi furculi, felicissimi & generosissimi, CHRISTIANUS, JOANNES GEORGIUS ET AUGUSTUS, fratres germani, plantulæ & Deo gratæ & hominibus acceptæ, de quibus mens præfigit illud Psalmi: Adhuc in senectâ fructificabunt, pingues & virides erunt, ad indicandum quod rectus sit Dominus, rupes mea, nec sit iniquitas in eo. Deum precor, ne vel ventus aliquis urens, vel maligna tempestatas tenerrimis hisce plantulis, antequam ad justam maturitatem excreverant, noceat: Sed ut sub umbra & protectione

E P I S T O L Æ

etione Altissimi ita adolescant, ut arbores justitiæ & pietatis factæ, bonis & rectis corde hospitium & nidum præbeant.

Interim dum id fiat, Illustrissime Princeps, FRIDERICE WILHELME, qui ipsis Tutor & in summa dignitate Administrator datus es, tu jam nobis es arbor, ex generosissimarum arborum propagine descendens, cujus umbram nos conferimus, & sincero Dei cultui atq; incorruptæ religioni hospitium & asylum quærimus. Et quidem quos tu & quam salubres fructus jam dudum tuleris, & nunc maximè effundere incipias, quibus bonos omnes & sustentas & recreas, parcius mihi dicendum est: quia illi jam passim innotescunt omnibus, & mihi hæc opera danda, ne in verissima illorum prædicatione auribus aliquid tribuere videar. Hoc tamen vel ipse livor negare non poterit. Quod, Deo sit laus, per Cels. T. fidem & industriam, jam expurgatum est rursus, quicquid *επεροδιδασκαλίας*, per fraudulentas machinationes malorum quorundam hominum, in Ecclesiam Christi, in hisce regionibus, invehi cœptum fuerat. Quod item, te duce, redux facta sit vera pietas: cum puriore animarum pabulo, ex fons Israelis fontibus irrigato. Quod præterea per te sollicitè curatum sit, ut loca judicii occuparent viri non tantum justitiæ & doctrinæ, sed etiam pietatis & veræ religionis laudi celebres. Quod deniq; per te omnes scholæ, inferiores & superiores jam reflorescant, literarum humanitatis & pietatis studia passim magno cum juventutis fructu vigeant: sicq; studiose caveatur: ne imminens barbaries totam terram occupet & pessundet. Quid multis opus? Es tu, Illustrissime Princeps, tam subditis tuis quam exteris, qui ad umbram tuam confugiunt, & sub ea animarum pabulum quærun, arbor generosa & fructuosa, quæ hoc omnibus præstare cupit, ut animo & corpori & fortunis ipsorum bene esse possit. Macte hac virtute, Princeps optime, Princeps pietissime. Sic tibi non tantum inter homines & in Ecclesiastico horto, æternam laudem & perpetuam nominis celebrationem comparabis: sed etiam in cœlesti Paradiso, Christi merito tibi partam & per fidem donatam immarcescibilem æternæ gloriæ Coronam, ramis ex ligno vitæ decerpitis confertam, consequeris.

Facile tamen crediderim, ut uti boni omnes hæc tua in Ecclesiam & Remp. merita magna cum gratulatione excipiant: tamen non defuturos, qui hoc Cels. T. studium, quod in repurgando horto Ecclesiastico politico & scholastico impendit, sint improbaturi, & saluberrimos hosce fructus theonino dente arrosuri? Est enim prohi dolor! hæc ultima mundi ætas admodum ferax, non tantum variarum sectarum & hæresium, sed etiam ejusmodi ingeniorum, quæ antiquum illud LUCIANI artificium ab antiquo serpente instillatum exercent, quod in universum omnes religiones irrident, & nihil referre existimant, quam opinionem in religionis causa sequaris. Invenias viros omni ingenii cultu apprimè ornatos: & in rebus politicis tractandis usq; adeo industrios, ut non ad unam aliquam regionem, sed plurima regna feliciter & cum laude gubernanda nati, & ab ipsa natura formati videantur. Illi ipsi tamen ad simpliciorum & sinceriorum Evangelii doctrinam adeo nauseant, contraq; adhauriendas sophistarum lacunas, & imbibendas hæreticorum feces, tanto fervore & desiderio ferantur, ut manifestum sit, eos majori cum nisu ad interitum properare, quam pie mentes ad æternam cœlorum regna suspirant. Hi omnes non possunt non ægræ ferre & indignari, quando licentiam istam, quidvis de quolibet sentiendi & credendi, frænari & cohiberi vident & animadvertunt impediri, quò minus pravæ opiniones, quibus animæ ipsorum imbuti sunt, latius serpere & diffundi possint. At verò ægrè isti ferant, ut volunt & possunt, murmurent contra, grunntiant, insaniant, non tamen impediunt, quod Domini manus perficere constituit, & in quorum curam, ut pii magistratus sedulo incumbere, Deus serio mandavit. Sic enim ipse apud Moysen: Rex, postquam sederit in solio regni sui, describet sibi legem in volumine accipiens exemplar à Sacerdotibus & habebit secum, legatq; omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodiat verba & ceremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt. Ejusdem Dei vox est: Vos Reges intelligite, & vos qui judicatis terram, erudimini. Servite Domino in timore & exultate ei cum tremore. Osculamini Filium, ne quando irascatur, & pereat

Dcut. 17.

Psal. 2.

tis de

D E D I C A T O R I Æ.

tis de terra. Etrursus : Aperite portas vestras, ô Principes, & elevamini portæ *Psalm. 24.*
seculi : & introibit Rex gloriæ, Hæc & similia dicta, imò vel unica syllaba hu-
jusmodi divinorum dictorum majoris æstimanda est, quàm mille totius calvi gre-
gis vociferationes.

Exemplum cum primis illustre habet Cels. T. in optimo illo Hebræorum
Rege Davide, qui divinæ vocis mandato motus, juravit DOMINO, & votum vo- *Psalm. 132.*
tuit DEO Jacob, se in domum suam non iturum, nec lectum suum conscensurum,
ut somnum capiat, imò ne minimam quidem quietem admissurum, donec cer-
tam sedem arcæ DOMINI, ad quam se habitaturum esse DEUS Jacob pollicitus
fuerat, constituisset. Tantâ curâ, tanto studio, imò tantâ religione optimus
Rex agendum putavit, nisi officio suo, in vero Dei cultu propagando, defuisse vi-
deri vellet. Quamquam autem id, quod certò se facturum sibi proposuerat, ve-
tante Domino per Prophetam Nathanem non perfecit : ea tamen, quæ in intro- *1. Paral. 17.*
ducenda arca DOMINI in urbem gessit, satis luculenter ostendunt, voluisse
ipsum omnes & Principes commonefacere, quid ipsis in colendo Deo faciendum
sit. Nam convocato universo Israele & Sacerdotibus, usque ad Campefria loco
Cariath-Jarim & Gabaa descendit: ubi arcam DOMINI, quæ diebus Saulis negli-
gebatur, inventam, splendidâ pompâ & regio apparatu Hierosolymam advehe-
re conatus est. Sed cum triste Ozæ fatum optimum Regem sollicitum & trepi-
dum faceret, ut in domo Obed Edom eam ad tempus relinqueret : tamen ne sic
quidem religiosissimus ille Princeps conquievit. Nam quam primum animad-
vertit, DOMINO translationem arcæ non displicere, alteram etiam profectio-
nem instituit, ubi suntibus maximis, comitantibus Sacerdotibus & Levitis in
præsentia totius populi, exquisitissimâ Mûsicâ, ipse ante arcam saltans, eam in ur-
bem, ingenti cum subditorum applausu, introduxit: Hæc David magno studio & *2. Sam. 6.*
serio conatu, & quidem laudabiliter. Cumque uno ore factum illud, collaudarent
omnes, inventa est ipsa conjunx Michol, quam sperare debuit præ cæteris sensu-
ram honorificentissimè de hac Regis pietate. Ea verò regem propterea con-
temptui habuit, & quòd liberius ante sacram illam Domini arculam saltasset,
scurram appellare non dubitavit. His verbis: Quam gloriosus fuit hodie Rex
Israël, discoopierens se ante ancillas servorum suorum, & nudatus est, quasi nu-
detur unus de scurris : David autem respondit: Se DOMINO hunc honorem ha-
buisset, coram quo omninò, si res ita postulat, se abjicere, & ad infima, abjectissi-
maque obsequia descendere sit paratus, si vel mille Micholes id improbent. Et fanè
David gloriosus mansit: sed Michol perpetuâ sterilitate à Deo punita est.

Hoc præstantissimi Regis exemplum Cels. T. animare potest. Si intelle-
xerit dipnosophistas & crypto Calvinianos pium & salutare studium Cels. T. in
necessaria hac Ecclesiarum reformatione carpere, reprehendere, calumniari:
cogitet tales homines esse Micholem aliquam ex improba & rejecta Saulis pro-
genie descendentem, quæ & jam sterilis sit coram Domino, & identidem sterile-
scat amplius. Hujus sannas & irisiones omnes ne unius quidem æstimet assis. Ir-
rideant jam, prout volunt; olim sufficienter plorabunt. Maledicant, DOMINUS
benedicet.

Nam quantum benedictionem DEUS, benignissimus pietatis remunera-
tor, Davidi ob religiosum illud factum & promiserit & largitus sit, Psalmus 132.
prolixè refert. Verba ejus hæc sunt: Juravit DOMINUS David veritatem, &
non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Si cu-
stodierint filii tui pactum meum, & testimonium meum, quod docebo eos, etiam
filii eorum usque in seculum sedebunt super folium tuum. Quoniam elegit DO-
MINUS Sion, expetivit, ut esset habitaculum sibi, &c. Sed lubet benedictio-
nem hanc membratim nostris verbis recensere. Prima fuit, quod ex profapia Da-
vidis promisit benedictum illud semen, in quo benedicuntur omnes gentes
terræ. Secunda, quod velit per successionem ad Messiam usque regnum in Da-
vidis familia conservare; additâ tamen hac conditione, si posteritas Davidis non
desciscat à vera pietate. Tertia de Hierosolyma, quòd Deus eam elegerit, ut
divinus cultus ibi sit & maneat, ad Messiam usque, unde purior doctrina postea
propaganda sit in universum orbem, Postrema, quòd habituri sint ipsius posteri
non tan-

EPISTOLÆ

non tantum necessaria alimenta & escas, quibus corpus saturatur & alitur: verum etiam spirituales dapes & panem cœlestem, qui famelicis animas recreare & reficere possit, ut conserventur in vitam æternam, ubi, ut Sacerdotes spirituales, salute induantur, & exultando exultent in omnem æternitatem.

Vides, Illustrissime Princeps, quæ benedictio maneat pios Principes, ob pietatem illam, quæ puriorem Dei cultum promovent, & quam benedicta sit arbor, stirps & progenies eorum, qui sinceriori doctrinæ hospitium præbent. Quis igitur morosorum istorum murmura moretur? DOMINI benedictio, quæ certa est, & fallere non potest, C. T. contra ista sustentet, recreat, consoletur. Et ut hoc eo efficacius fiat, juxta superioris Psalmi manuductionem, precor Ego & unâ mecum omnes pii, ut C. T. nobis sit & quàm diutissimè maneat arbor benedicta, quæ instar virgæ Aaronis, simul & vireat & floreat & fructus protrudat. Deinde precor, ut ex hac arbore succrescant novi furculi, qui & sursum crescendo, paternam avitamque bonitatem & suavitatem fructuum æmulentur; & deorsum se propagando, piam propaginem post se relinquant, ad gloriosum adventum usque magni nostri DEI JESU CHRISTI. Præterea precor, ut idem benignissimus Pater WITTEBERGAM, Evangelicam nostram Hierosolymam, & alterum Misnicarum regionum oculos LIPSIAM, quin & JENAM C. T. cor & animam, sibi in perpetuam requiem eligat, ex quibus identidem puriorem Evangelii sui Doctrinam in universum terrarum orbem emittat. Denique precor, ut Deus Opt. Max. sub C. T. umbra & protectione nobis tum corporis, tum animæ alimenta & ornamenta largiatur ea, quibus & in hac vita bene beateque agere possimus, & coram tribunali Christi ita sustentemur & exornemur, ut per ipsum æternam olim beatitudine frui possimus. Hæc vota firma & rata esse velit ille, in quo omnes promissiones sunt etiam & Amen.

Ut autem publicè testatum facerem, quod vero cum gaudio & debita gratiarum actione hanc Ecclesiæ reformationem & sincerioris doctrinæ instaurationem, quæ nunc Dei auspiciis & T. C. Administratione in Ecclesiis Misnicis peracta est, excipiam, hanc occasionem, quæ primus liber Harmoniæ Evangelicæ, Reverendi & Clarissimi Viri Domini MARTINI CHEMNITII, Sacre Theologiæ Doctoris, & Ecclesiæ Brunsvicensis quondam Superintendentis vigilantissimi, in publicum emittendus est, cupidè arripui, ut sic C. T. super hac re publici compellere, eidemque hunc librum & meo & hæredum nomine consecrare possim. Et planè spero C. T. hoc munus nequaquam ingratum futurum. Quis enim & quantus Theologus CHEMNITIUS noster fuerit, & quid in exornanda ac tuenda cœlesti doctrina præstiterit, non tantum reformatæ Ecclesiæ omnes gratâ mente agnoscunt, celebrant ac profitentur: Sed etiam hostes nostri, cum Pontificii, tum Zwinglio-Calviniani sentiunt & sunt experti? Nervosissimè enim & ex veris fundamentis tum illorum idolomanias & superstitiones in examine Concilii Tridentini, tum istorum errores & blasphemias in duobus scriptis de persona Christi & S. Domini Cœna refutavit, evertit, prostravit. Hæc ipsius tum scripta præsens nostra ætas magnificat, tum citra omne dubium posteris, ad magnum illum usque Domini diem, maximi sunt facturi. Nec is tantum pugnando contra adversarios valuit plurimum: sed etiam, quia D. Paulus præcipit, ut Episcopus fidelis sit *didacimus*, partim concionibus suis fermè quotidianis ultra triginta annos in hac urbe habitis, partim eruditissimis suis commentariis in locos Communes planum fecit, quid in docendo præstare potuerit. Profuerunt ipsius lucubrationes etiam nondum evulgatæ non paucis, qui haud inviti fatebuntur, quantum ipsorum operas doctis suis meditationibus juverit & promoverit.

Sed idem ille CHEMNITIUS in hoc Harmonico opere se ipsum superasse mihi quidem videtur, ut licet omnes ipsius labores sacri fuerint eximii & excellentes: Omnes tamen eos hic labor, quem conscribendæ HARMONIÆ EVANGELICÆ impendit, ceu gemma margaritas antecedit. Nam si quis attendet, quantâ dexteritate convenientem ordinem totius Historiæ de Jesu Christo commonstrat: quàm convenienter Evangelistas in speciem dissidentes conciliet, quantâ pietate historias singulas, conciones & miracula explicet, quantâ denique perspicuitate in iis fundamenta Christianæ religionis tradat: is dubitabit,

utrum

DEDICATORIÆ

utrum acumen & integritate iudicii in inveniendō & disponendō, an prudentiam in conciliandō, an pietatem in docendō, an σαφηνειαν in explicandō magis miretur? Sed in commendandō CHEMNITIO & hoc ipsius labore; hic non ero copiosus. Opus ipsum commendabit Magistrum, & quod vulgo dicitur, id hic quoque locum habere potest: Vino vendibili non opus est suspensa hedera. Nec ignotum est, non solum multos hoc opus, vix dum auctore inchoatum, maximā aviditate descripsisse, sed & aliquos sui ingenii fœtus, ex inchoati hujus operis primitiis, plausibiles & acceptiores reddidisse. Qui ipsi, si diligentius de eo inquiratur, non negabunt, se ex hisce CHEMNITII lucubrationibus pennas mutuatas esse, quibus sua exornarunt. Ego certè, si quid de scriptis Theologicis judicare possim, (quod utut sit perexiguum: tamen, ut spero, non est prorsus nihil,) ita sentio, inter omnes cum veterum, tum neoteticorum labores, quos Ecclesia magno numero & plurimo cum fructu habet & legit, in hoc quidem non extare ullum, qui hunc æquet, nedum superet. Cui, meo quidem iudicio, nihil deest, nisi quod auctor noster partim publicis libri Concordiæ laboribus impeditus, partim morte præventus, opus inchoatum vix dimidia ex parte absolvit. Quod quidem magnoperè dolendum est. Neque enim facile adduci possum, ut sperem, futurum, ut unquam quisquam exurgat, qui pari dexteritate & felicitate residuam operis partem absolvere, sicque totum opus perficere queat. Utut autem sit, non committendum putavi, ut hoc opus, quamvis imperfectum, perpetuis tenebris involveretur: sic enim Ecclesia magno Thesaurō iniquissimo jure privaretur. Quod omnes boni unà mecum sensuri sunt, ubi diligentius ea, quæ in publicum proferimus, oculis animoque perlustraverint.

Ut autem optimi parentis boni hæredes citra invidiam patiuntur, ut in publicum proferantur, quæ pro κερμηλίοις habuerunt; ita C. T. submissè & humiliter oro, ut clementi vultu atque serenâ frontè à nobis ea suscipiat, suoq; patrocinio dignetur. Neque verò solum pro hoc libro, sed & pro me ipso vel maximè intercedo, ut quemadmodum C. T. me ex nobili & inclita BRUNSVIGA clementer Witebergam revocatum, ad Ecclesiæ & scholæ incrementum pristino loco & stationi restituit: ita eadem me & in posterum suâ clementiâ constanter prosequi velit. Ego enim daturus sum operam, ut pro ea facultate, quam Deus largiturus est, quoad ipsi visum fuerit, officio demandato ita defungar, ut nec studium, nec voluntas rem literariam juvandi, & studia Theologica promovendi, defuisse mihi videatur.

Obsecro Deum æternum Patrem DOMINI nostri JESU CHRISTI primùm, C. T. Spiritus sui sancti dona, & largiatur semper affatim & perpetuet. Deinde ut præbeat eidem optata Tertulliani: vitam scilicet diuturnam, principatum felicem, administrationem inculpatam, domum semper tutam, senatum fidelem, populum probum, fortes exercitus contra inimicos crucis Christi, Ecclesiam quietam & pacatam, tempora pura, quæ & ab hæresibus secunda, & ab omni detrimento Reipub. integra esse possint. Denique T. C. venturi seculi fructum præstet, felicitatem illam æternam in caelis repositam, ad quam pii omnes adspirant & tendunt. Data BRUNSVIGÆ, Anno à Filio Dei incarnato M. D. XCIII. pridie POLYCARPI MARTYRIS.

Cels. T.

obsequentissimus

Polycarpus Lyserus D. suo
& Martini Chemnitii L. L. D.
atq; Pauli Chemnitii Theol.
Candidati nomine,

LIBRI

LIBRI SECUNDI DEDICATIO.

ILLUSTRISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO
 JOHANNI SIGISMUNDO, MARCHIONI BRAN-
 DENBURGENSI, BORUSSIÆ, STETINI, POMERANIÆ, CASSU-
 BORUM, VANDALORUM AC CROSNÆ IN SILESIA DUCI,
 BURGGRAVIO NORINBERGEN I, &c, DOMINO
 SUO CLEMENTISSIMO,

Gratiam & Pacem à DEO Patre ac Servatore nostro
JESU CHRISTO.

Inter omnia exercitia hominis Christiani, *Illu-*
strissime Princeps, Domine clementissime, nullum est præ-
 stantius, nullum quod ad perfectum pietatis gradum
 animum evehere possit, quàm assidua doctrinæ &
 vitæ Christi lectio & meditatio. Neque enim re-
 peritur ulla virtus, quàm homo pius appetere pos-
 sit, cujus non plurima eaque admiranda exem-
 pla in vita CHRISTI non modo proferantur, sed
 etiam animum sui consideratione ad mirationem ex-
 citent. Inde humiliat se innata nostra superbia, & exaltat se fides; deficit
 ibi invidia, & crescit charitas; minuitur morositas, & augetur patientia; contra-
 hitur diffidentia, & dilatat sese perseverantia; evertitur pusillanimitas, &
 exurgit spes; Omnis denique vita conformis redditur illi, qui amore salu-
 tis nostræ, per infimum exinanitionis gradum, ante se nobis confirmarat.
 Ut non ineptè D. Bernhardus dixerit: Homo, qui virtutes sibi vult compa-
 rare, frustra laborat, si eas alibi quærat, aut ab alio petat, quàm à Domino
 Virtutum: cujus doctrina est regula prudentiæ, cujus misericordia est opus
 justitiæ, cujus vita est exemplum temperantiæ, cujus mors est vexillum pa-
 tientiæ.

Adhæc, non facile est quicquam, quod nos firmiter, vel ex una parte adversus
 molles & vanas hujus mundi blanditias, vel ex altera parte contra tristes & terri-
 biles ejusdem adversitates, armare possit, quàm illa ipsa Redemptoris nostri do-
 ctrina & vita, ejusque diligens meditatio. Hæc nobis monstrat, quomodo
 inter adversitates & prosperitates mundi regiâ vitâ incedere, & utrinque scopulos
 ita prudenter vitare debemus, ut sine naufragio fidei, ad salutis & felicitatis por-
 tum feliciter appellere queamus.

Præterea per seriam hanc atque assiduam meditationem homo pertingit ad
 intima penetralia divinæ charitatis. Quâ quid sublimius, quid magnificentius,
 quid divinius in hoc orbe cogitari potest? Testatur de eo ipse Salvator, cum in-
 quit: Qui diligit me (Christum autem diligit, qui doctrinam & vitam ipsius te-
 net & meditatatur) diligetur à Patre meo, & ego diligam ipsum, & aperiam ei mei-
 psium.

Joan. 14.

DEDICATORIÆ.

psum. Quâ autem dilectione eum dilecturus sit, alibi aperit, dum dicit: Sicut di- Joan. 15.
 lexit me Pater, ita diligo ego vos. O incredibilem comparisonem! quâ fideles
 à se ita diligi Christus testatur, quemadmodum ipse dilectus sit à Patre ab æterno:
 Quæ opes, quæ regna & imperia, cum hac piorum dignitate, quod cum admo-
 dum à Deo diliguntur, comparanda sunt? Sordere meritò piis debebant omnes
 totius orbis thesauri, collati ad hanc Dei dilectionem, quâ non caduci alicujus &
 mundani Imperii, sed sempiterni & cœlestis regni Corona ipsorum capiti impo-
 nenda offertur. Quamvis enim non omninò pari dilectionis mensura à Filio, quâ
 Filius à Patre, diligamur: amplissimus tamen dignitatis gradus est, sic à Filio dili-
 gi, ut hæc dilectio cum Patris erga Filium dilectione comparari mereatur, quem
 Pater infinitâ dilectione prosequitur.

Cum igitur ad tantam dignitatem Christianos evehat diligens doctrinæ &
 vitæ Christi lectio & consideratio: meritò non tantum plebeji homines, nec tan-
 tum ii, qui ex professò studio Theologico dediti sunt, in eo elaborare debent: sed
 etiam Principes Viri, idque in eum finem, ne si hoc studium negligant, mundana
 & temporalis ipsorum eminentia in perennem contemptum & miseriam exeat
 ac commutetur, sed ut hujus mundi dignitatem cœlestis gloria & felicitas conse-
 quatur. Etenim quis ipse secum in animo suo reputet, quæ hæc sit futura igno-
 minia, & quàm grave opprobrium, si quis in hoc seculo cum Imperio aliis præ-
 fuerit, ab hominibus in honore & pretio habitus, & pro Semideo cultus fuerit: in
 altero verò ob impietatem, vel Christi contemptum, infra omnes diabolos abji-
 ciatur: Quis non malit in hac vita calorum & lixarum loco esse, modò in cœlesti
 Christi regno immarcescibilis gloriæ coronæ particeps fiat, quàm hic vel ad sum-
 mum Imperii culmen pervenire, & illic diabolis in æternum cruciandus tradi?
 Movit hoc summos Imperii Monarchas, ut non tam de claris victoriis obtinen-
 dis, aut Imperii splendore illustrando, quàm de sincero Dei cultu promovendo,
 & fide in Christum studiosissimè propaganda, ideòq; sincera ipsius doctrina addi-
 scenda, solliciti essent. Cujus rei exempla plurimâ adducere possem, sed in præ-
 sentia unius aut alterius breviter meminisse sufficiat. Constantinum Magnum,
 cui meritò inter Christianos Principes primus gradus assignatur, quia Ecclesiis
 post trecentorum annorum persecutiones, primus pacem dedit, res sacras tra-
 ctare, doctrinam Christi meditari, & virtutum exempla in ipso imitari, usque adeò
 non puduit, ut ad eam rem potissimum se divinitus vocatum putaret, quod non
 tantum actionibus, verum etiam literis suis testatus est. Nam ut multa alia ta-
 ceam, ad Macarium Hierosolymitanum Episcopum inter alia sic scripsit: Socrat. l. i.
 ἀεί κἀν πρώτῳ ἐξ ἑμοῦ ἐστὶ μοι σκοπὸς, ἵνα ὡς περ' ἐαυτὴν ὁ σημεῖρα καὶ νεότεροις θαύμασιν ἢ τῶν ἀληθείας cap. 9.
 πίσις ἐνδεικνύσιν, ἕτα κἀν αἰψυχῶν πάντων ἡμῶν περὶ τὸν ἀγιὸν νόμον (αὐφροσύνη κἀ ὁμογνώμων) πρε-
 θυμία ἀπεδαύτεται γένηται. Hoc est: Hic mihi primus & unicus scopus est, ut,
 quemadmodum se ipsam vera fides quotidiè novis miraculis demonstrat: ita et-
 iam omnium nostrum animæ prudentia & unanimi circa sanctam Legem studio
 alacriores fiant. Non minor fuit pietas Theodosii Secundi, qui Novi Testamen-
 ti libros, suâ manu descriptos in suppellectile sua pro κερμηλίοις habuit, & quotidiè
 eorum partem aliquam legit; manè item cum conjugè & sororibus preces
 facere & Psalmos canere solitus fuit.

Sed non opus est, Illustrissime Princeps, C. T. extera pietatis exempla propo-
 nere, cum ea habeat domestica in Illustrissimis Parentibus, Domino JOACHI-
 MO FRIDERICO Archiepiscopatus Magdeburgensis Administratore, & c. Do-
 mino meo Clementissimo, atq; Domina Catharina, ex eadem Marchionum
 progenie nata; Domina meâ clementissima, usque adeò clara & insignia, ut
 illa nullis veteribus sive recentibus jure postponatur. Quanto enim studio in
 id incubuerint, ut sincera & unanimis veræ Catholicæ Ecclesiæ religio in
 universo Archi-Episcopatu susciperetur, confirmaretur, conservaretur, quan-
 tis quoque sumptibus in eum finem generalem visitationem, cum inexplicabili
 Ecclesiarum fructu, instituerint & perfici curaverint: quàm justo denique zelo &
 odio omnes *ἑτεροδόξους ἀθέτας* persequantur, sive ii ex idololatræ Pontificiorum
 grege, sive ex calva Coritarum caterva sint: id omne notius est toti Christiano
 orbi, quàm ut opus sit hoc in loco recensere. Unde verò hoc? nisi ex eo, quod ex

E P I S T O L Æ

diligenti sacrarum Scripturarum lectione & meditatione, quæ ipsis quotidiana & familiaris est; Deus, qui dixit, de tenebris lumen splendescere, ipse (ut Paulus loquitur) illuxit in cordibus ipsorum, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Jesu Christi: Ita ut ob fulgorem futuræ gloriæ, quem ex doctrina Christi perceperunt, non tantum nullæ tenebræ adversantis regni animis ipsorum nocere possint, verum etiam ipsi, licet adhuc in mundo constituti, mundana tamen omnia, tanquam nimis abjecta & vilia contemnant, in cœlestium bonorum considerationem & admirationem abrepti. Qui gustus quidam est ad venturam æternam gloriam capeffendam, quæ proposita & promissa est omnibus, qui expectant illustrem adventum Jesu Christi, & interim in exercenda fide & pietate sunt occupati.

Horum laudatissimum exemplum, illustrissime Princeps, ut hætenus laudabiliter cœpisti, ita & in posterum graviter perge sequi: nec dubita, quin amplissimam Dei benedictionem tam in hoc quam in futuro seculo per CHRISTUM sis consecuturus. Christi enim vox est: Scrutamini Scripturas, quia vos in iis habetis vitam æternam. Quotquot ergo æternam vitam habere cupiunt, siue sint magistratus siue subditi, siue nobiles siue ignobiles, siue Principes siue quicumque alii, Scripturas, in quibus ea continentur, scrutari debent: Id nisi faciant, ab æterna vita in perpetuum exulabunt. Habent quidem Principes viri innumera prope modum obstacula, quæ ipsos à Scripturarum scrutatione & electione avocare possunt: modò enim publica, modo privata ipsos circumstant negotia. Sed quo major externarum rerum & impedimentorum est concursus, eo acrius animus ab iis est avertendus, & quasi fræno quodam huc reducendus, ut ad Scripturarum aliquod scrutinium recurat, nisi spe æternæ vitæ excidere velint. Neque enim vita æterna in Scripturis ita continetur, quemadmodum præstans aliquid & salubre pharmacum in pyxide conclusum asservatur, ut si quis sacros codices splendide ornatos domi repositos habeat, aut eos superstitiosè veneretur, aut saltem studiosè circumportet & aspectet, idem etiam in vitam æternam circumvehat, & in manibus repositum habeat. Hæc siquidem ratione felicissima futura esset prædivinum fors, qui vitam æternam domi possidere possent, licet nunquam ne unam quidem paginam in sacris Bibliis legerent. At verò Scripturæ vitam æternam hoc modo continent, quia totius Scripturæ scopus est CHRISTUS JESUS, qui æternæ vitæ verus & unicus est auctor, & idem per Scripturas seu per ordinarium medium nobis offertur, ut si ejus doctrinam & præcepta audiamus, credamus, servemus, per ea detur nobis scientia salutis, & via monstratur, ad vitam æternam. Itaque finis totius Scripturæ est, ut Christum in iis quæramus: & quidem ut ita eum quæramus, ut non tantum historicè aliquid de ipso teneamus, sciamus, loquamur, disputemus: sed ut ad ipsum veniamus. Quod hæc fit fide in vera pœnitentia & pia vita, in futuro verò seculo fiet beata visio & æterna fruitione: ut ita in ipso solo & per ipsam solum, tam hæc quam illuc vitam habeamus.

Porro scrutari Scripturas non est cujusvis. Etenim *ἡ ἐπιστολή*, non perfunctionem aliquam Scripturarum lectionem denotat, qualem etiam habent Judæi in suis Synagogis, & Pontificii in suis templis, qui eas vix obiter inspiciunt, aut volubili saltem lingua vel vagabundis cogitationibus percurrunt: sed requirit, ut veri & idonei Scripturarum lectores eas penitus inspiciant, & arcanos ejus sensus diligentius scrutentur. Ut enim in agris defossos thesauros nunquam obtinebimus, nisi illi effodiantur: ita Domini ager fossione opus habet & diligenti studio, si pretiosissimam illam margaritam, Christum, & æternum salutis thesaurum ex eo eruere volumus. Quam ad rem plurimum prosunt Commentarii *ἡ ἐπιστολή* Ecclesiæ Doctorum, qui, cum verbis res ipsas considerantes, & quæ olim dicta factæ sunt, ad nostra tempora transferentes, Scripturas illustrant, easque nobis ita intellectu faciles reddunt, ut nostræ institutioni, admonitioni, correptioni atque consolationi commodissime serviant.

Etsi autem ex relatione fidissimi T. C. Præceptoris, M. GEORGII TEUTSCHII, amici mei singularis, intellexi C. T. fatis bene instructum penu ejusmodi Commentariorum in promptu habere, & eosdem etiam acri studio evolvere, sicque

DEDICATORIÆ.

ficque sibiipſi penitiorum myſteriorum ſacris literis comprehenſorum cognitio-
nem comparare. Tamen illud ipſum ſtadium C. T. magis excitare, & inſtructiſſi-
mam librariam ſupelleſtilem qualicunque acceſſione augere volui, oblatione &
dedicatione hujus ſecundi libri, ex planè aureis & gemmeis Commentariis, exer-
citatiſſimi & clariſſimi Theologi, Dn. D. MARTINI CHEMNITII, Superinten-
dentis hujus Eccleſiæ quondam fideliffimi, quos in Harmoniam Evangelicam
conſcripſit. Huic libro & reliqvæ ipſius commentationi in vitam & doctrinam
Chriſti, ut inter reliquos T. Celf. libros locum aliquem concedat, ejusq; lectioni
interdum horulam tribuat, humiliter oro. In æternum, ut confido, non pœnite-
bit te fructus, quem ex eo colliges. Solent aliàs homines, qui gratioſi apud Princi-
pes, maxime juniores, eſſe cupiunt, ingenioſè multa excogitare, quæ externam
aliquam & momentaneam voluptatem excitant, & ejuſmodi ingenii fui fœtibus
ſeſe Principibus inſinuant: ut eorum gratiam aucupentur, quorum tamen om-
nium fructus vel tandem eſt evanidus, ſæpenumero etiam noxius. Talis non fu-
turus eſt fructus is, quem C. T. ex hujusmodi librorum lectione colliget. De hoc
enim, ipſum os veritatis pronunciat: Ego elegi vos, & conſtitui vos, ut abeuntes
fructum adferatis, & fructus veſter maneat.

Exiſtimarunt quoq; optimi noſtri CHEMNITII, piæ memoriæ, hæredes,
qvoniam parens ipſorum ex oppido domui Brandenburgicæ ſubjecto ortus eſ-
ſet, atq; ſuperſtes multa illuſtria beneficia ab illuſtriſſima Brandenburgica domo
accepſſet, aliquot etiam libros ſuos Brandenburgenſibus Marchionibus dedi-
caſſet, ficque ſe ſemper licèt hîc Brunſvigæ vixiſſet, Brandenburgicæ domus tute-
læ commendat: ſui muneris eſſe, etiam quoad poſthumos parentis labores, ali-
quem patronum præter alios ex inſtyta Brandenburgica domo deligere, ficq; hu-
mitem ſuam obſervantiam & demiffum gratitudinis ſtadium, erga Illuſtriſſimam
illam familiam, de parente ſuo optimè meritam, declarare. Tuæ igitur Celf. tan-
quam maximæ expectationis Principi, hanc partem laborum parentis humiliter
dedicant, & cum omnia ipſius ſcripta, tum ſe quoque ipſos C. T. patrocinio & cle-
mentia, quæ omnium bonorum conſentientibus teſtimoniis digni ſunt, commen-
dant. Ego quoq; demiffè peto, ut Celf. T. hoc noſtrum ſtadium, quod ex animo
C. T. obſervantiſſimo proficiſcitur, benignè & placidè excipiat, atq; in poſterum eâ
clementiâ me, licèt indignum, complecti dignetur, quæ ante ſeptem annos ex Præ-
ceptoris commendatione cœpit. Enixè daturus ſum operam, quovis tempore, ut
quæcumq; C. T. grata & accepta à me fieri poterunt, in iis ſtadium & voluntatem
mihi nequaquam deſuiſſe experiaris.

Chriſtum Jeſum, omnis boni fontem & datorem, toto pectore precor, ut
T. C. det cor perfectum, quod doctrinam ipſius amet, beneficia & merita ipſius
firmâ fide amplectatur, virtutum exempla in vita ipſius imitetur, præcepta ejus
cuſtodiat, teſtimonia & ſtatuta ipſius teneat, ficque ipſo duce, præter hujus ſeculi
benedictionem, futuri quoq; ſempiternam felicitatem conſeqvatur. Idem etiam
C. T. Illuſtriſſimos parentes, hoc ultimo ſeneſcentis mundi tempore, inter gra-
viſſimos orbis motus, & undiq; minantia pericula tueatur, protegat, conſervet: at-
que omnia conſilia ad communem patriæ & Eccleſiæ conſervationem ſuo Spiri-
tu regat. Amen. Datæ Brunſvigæ, pridie Polycarpi martyris, Anno, ab incarna-
to Filio Dei, M. D. XCIII.

Celf. T.

humiliter Colens

Polycarpus Lyſerus, D. ſuo &
Chemnitianorum hæredum nomine.

Harm. Tom. I.

§§ 2

DEDI-

DEDICATIO LIBRI TERTII.

ILLUSTRISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO
LUDOVICO, DUCI WIRTENBERGICO ET TEC-
CIO COMITI MONTIS PELIGARDI, &c. DOMINO
SVO CLEMENTISSIMO,
&c.

*Gratia, Pax & Misericordia à Deo Patre Domino
Jesu Christo, Servatore nostro.*

2. Tim. 3.

Deut. 18.

Jesa. 30.

Joel. 2.

Joan. 4.

Joan. 14.

Joan. 19.

Hi omnes libri Biblici, *Illustrissime Princeps, Domine Clementissime*, tam Veteris quam Novi Testamenti pari reverentiâ & pietatis affectu sunt excipiendi & venerandi: (siquidem tota Scriptura *θεοπνευτος* est;) tamen dubium non est, quin pro materiæ & doctrinarum diversitate, aliis aliis præferre possint. Inter omnes autem, meo quidem iudicio, merito principem locum obtinent scripta quatuor Evangelistarum, hoc nomine, quia in iis non sancti Dei homines, Prophetæ vel Apostoli agunt & loquuntur, sed ipse Dei Filius, omnium Prophetarum & Apostolorum Dominus, docet & operatur. Hic est magnus ille Propheta, quem Deus olim per Moysen Israelitis promiserat, pollicitus, se verba sua in os ipsius positurum: item se fore ultorem, si quis verba, quæ Dei nomine locuturus esset, audire nollet. De eodem apud Isaiam dicit: Et erunt oculi tui videntes Præceptorem, & aures tuæ audient vocem tergum montis. Hæc est via, ambulare in ea: & non declinetis neq; ad dextram, neq; ad sinistram. Et iterum apud Joelem: Filii Sion, lætamini in Domino, Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ. Ex quibus locis & aliis similibus, quæ longum esset recensere, aperte liquet, totam Ecclesiam, inde usq; ab initio per ipsos Prophetas, semper eo remissam esse, Messiam, Doctorem justitiæ, & veritatis, ea, quæ ipsi obscurius & quasi in umbra proposuissent, plenius & disertius enarraturum Unde & Samaritana femina dicit: Scio, quia cum venerit Messias, ille nobis annuntiabit omnia.

Et est omnino magnum & inenarrabile Dei beneficium, quod Dei Filius ex arcana sua sede & luce, quam inhabitat, inaccessibili prodiens, ipse locutus est hominibus, atque viam, quæ ad æternum corporis & animæ felicitatem pervenire possint, non tam patefacit, quam olim in Paradiso patefactam illustravit, atque planiorem reddidit. Quod Author Epistolæ ad Hebræos magnifice deprædicat, cum scribit: Multifariam, multisque modis olim Deus locutus est Patribus per Prophetas, novissime autem diebus istis locutus est per Filium, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & secula, &c. Unde Christus ipse de se testatur: Ego sum via, veritas & vita. Et: Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati, Veritas quidem patefacta erat etiam sanctis Patribus, verum eadem Leviticarum ceremoniarum involucris ita erat involuta, ut paucissimi

D E D I C A T O R I Æ.

paucissimi eam plenè assequerentur. At Christus in mundum veniens, non tantum sanctissimam oblatione corporis sui, in ara crucis, veritatem complevit, sed etiam suo testimonio & doctrinâ ita evolvit eam, atq; conspicuam reddidit, ut jam (secundum veterum vaticinia) omnes fines terræ videant salutare Dei nostri, & omnes Dominum agnoscunt à minimo usq; ad maximum. Quemadmodum enim Sol exoriens non tantum discutit tenebras, sed etiam jubar suum projicit ab Oriente ad Occidentem usq;, ut totum hemisphærium uno momento collustratur. Ita Sol justitiæ, Oriens ex alto, non solum tenebras, quæ operuerant faciem terræ, & caliginem, quâ oppressi erant omnes populi, dispulit, sed etiam fulgorem salvifici verbi sui, qui olim angusti Judæorum terminis includebatur, longe lateque per universum orbem terrarum ita sparsit, ut sonus ejus exierit in omnem terram, & verba ipsius in fines orbis. In hoc certè lumine jam ambulant Reges, & in splendore ortus ipsius vivimus nos gentiles, qui olim eramus alieni à conversatione sanctorum, hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo.

Hoc Dei beneficium, si Pontificia cohors satis dignè æstimaret, nunquam Traditiones à se confictas tanto supercilio Ecclesiæ Christi obruderet. Præterdunt belli isti homines, non sufficere saluti hominum ea, quæ scripta sunt: siquidem Christus discipulis adhuc rudibus non omnia tradiderit, sed pleraq; venturo Paracletō patefacienda reservavit. Hinc quicquid Papa, quicquid Clerici Papæ statuunt, id tribuunt Paracletō, & pariter cum sanctis Evangelii auctoritatis esse volunt. Verum enim verò in hac tanta Evangelii luce istæ Sophistarum nebulae apud pios ita disparuerunt, ut vel puero septenni absurditas hujus commenti pateat. Conqueritur quidem Christus alicubi de discipulorum tarditate, quòd scilicet animi ipsorum partim luctu, ob ipsius abitum, partim præconceptis de regno mundano opinionibus, ita sunt occupati, ut adhuc carnales sermonem ipsius capere non possint. Et promittit Paracletum Spiritum sanctum, cujus virtute & gratiâ post ascensum ejus in cælum donati, & quasi spirituales facti, longè aliter de regno ipsius judicent, & mysteria doctrinæ ipsius rectius assequantur. De eo autem Paracletō dicit Christus, non quòd alia aut diversa à Christi doctrina, multò minus quòd contraria (cujusmodi pleraq; Papæ & Episcoporum sunt) sit allaturus: sed diserte, de meo, inquit, accipiet, & annuntiabit vobis. Item: Suggester vobis omnia, quæcunq; dixi vobis. Non itaq; futurum erat, ut Spiritus sanctus Apostolis nova quædam aperiret & diceret, de quibus Christus ipsos, dum in terris vivebat, non instituisset, sed tantum ut à Christo tradita suggereret. Quemadmodum enim penè semper accidere solet, ut doctrina, quæ, ubi primum proponitur, planè sterilis & infructifera apparet, post aliquod demum tempus fructum suum ferat: Ita Christus videbat tunc quidem Apostolorum suorum animos sic rudes esse & indociles, ut de iis, quæ docuerat, servandis parùm solliciti essent, nec fructum ferre viderentur. Promittit autem Spiritum sanctum, qui traditam doctrinam in animis ipsorum illustratus, & efficacem sive frugiferam redditurus esset.

Est ergò intollerabilis temeritas Pontificiorum, qui ipsius Filii Dei verba violenter detorquevere, & iis abuti conantur, ut probent, ipsum Apostolis suis non omnia salutis & religionis Christianæ mysteria perfectè tradidisse: sed multa reservasse, quæ demum post longa temporum intervalla ipsorum successoribus (vel potius supplantatoribus) singulari spiritus revelatione manifestari debuerint. Sed valeat istud nugamentum. Christus ipse dicit Apostolis: Vos dixi amicos, quia omnia, quæcunq; audivi à Patre meo, nota feci vobis. Hic audimus, unigenitum Dei Filium, qui est in sinu Patris, & in quo omnes thesauri scientiæ & cognitionis reconditi sunt, testari, se OMNIA, quæ à Patre acceperit & audiverit, discipulis manifestasse.

Quis ergò tam perfrictæ frontis inter verè Christianos erit, ut peregrinis speculationibus & novis revelationibus opus esse autemet? Quibus usque adeò non indigemus, ut si ne quidem plura ex sacris literis haberemus, quàm Christi doctrinam solam quatuor Evangelistarum scriptis comprehensam: (quanquam etiam pro reliquis Scripturis, ut quæ nos magis confirmant, æternas Dei gratias agamus) tamen ex ea plenè, sufficienter & perfectè addiscere possemus ea, quæ essent

EPISTOLÆ

Joan. 20. ad salutem nostram necessaria. Sic enim Johannes Evangelista pronunciat: Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus, Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.

Idem summum Dei beneficium, quod nimirum Deus novissimis temporibus per Filium nobis locutus est, si calvus Sacramentariorum grex debita gratitudine agnosceret, majori reverentiâ & sanctimoniâ ipse quoque Christi verba susciperet & tractaret.

Matt. 17. Æternus Pater voce e cælo delata hominibus de hoc Jesu Christo imperat & præcipit, HUNC AUDITE. Hanc vocem *ὑπὸ μεγαλοφωνου δόξης* ad

2. Petr. 1. Christum delatam, se audivisse, Apostolus Petrus testatur. At, quod maxime mirandum, Calviniani pleraque doctrinæ Christianæ capita ita tractant, ac si cœlestis Pater aperte dixisset: HUIUS CONTRADICITE. Christus enim dicit: Sic

Job. 3. Deum dilexisse mundum, ut Filium daret. Calviniani contra: Deum ab æterno majorem mundi atque hominum partem odio persecutum esse, neque unquam eos diligere posse, ac proinde ad æternum exitium prædestinasse. Christus affirmat, se

Matth. 26. in cœnâ nobis corpus suum ore manducandum, & sanguinem ore bibendum exhibere: Calviniani suis hominibus pro corpore & sanguine Christi, ejus figuram & umbram aliquam obtrudunt, Christus omnem sibi potestatem in cælo & terra

Matth. 28. traditam asserit: Calviniani contra contendunt, tantum potentiæ ipsi concessum esse, quantum ad exequendum officium Judicis ipsi opus sit. Christus, ut re ipsa

Matth. 20. ostenderet, sibi & Patri, cum quo unum est, peccata & interitum hominum displicere, se ipsum voluntariam victimam & *ἀντίρρονον* pro peccatis generis humani obtulit: At Calviniani in suis scriptis Deo, Originem, vim, occultamque propagationem mali in hoc mundo ita adscribunt, ut ipse Diabolus nec cadere, nec nos tentare

atque perdere possit, absque impulsu, vi & efficacia Dei, cui soli ista operatio sit adscribenda. Bone Deus! quid hoc aliud est, quam Deum in ipsum Diabolum transformare, cujus solius est peccare *ἀπὸ ἀρχῆς*?

Verum non est instituti nostri, in præsentia omnia & singula adducere, quibus istud hominum genus Christo in os contradicit. Sufficiat paucis, quasi intento digito, monstrasse scædam ingratitude, quam isti homines Deo promisso Filio & per ipsum donato veritatis. Verbo respondent, quod cæcæ suæ rationis dictamini plus, quam Doctore cœlitus misso, fide

dere volunt.

Merito itaque nostræ Ecclesiæ sese à duplici isto hominum ordine segregarunt, & ut reliquam Scripturam divinitus inspiratam, ita vel maxime sacrorum Evangeliorum Codicem summâ veneratione prosequuntur. In eo enim ipse Filius Dei docet, exhortatur, monet, disputat, pugnat, triumphat. Cujus vel unicum verbum, vel minimus verbi apiculus, majoris à Christiano æstimatur, quam un-

Marc. 13. *Joan. 6.* niversus terrarum orbis. Hæc enim omnia transeunt: Verba autem Dei non transibunt, quia sunt verba vitæ æternæ. Et quicumque vitam amat, amat etiam verba Christi, magnificat, diurnâ nocturnaque manu versat, & in eis spem salutis ponit.

Porro licet verba ipsa per se plana sint & perspicua: non tamen cujusvis est ea dextre & plenè ad doctrinam, redargutionem, correctionem, institutionem & consolationem accommodare, sed tantum eorum propriè quibus ipse Christus mentem aperit, & quos propriè sancti sui Spiritus afflatu dignatur. Dei enim sermo ab hominum sermonibus, tum in aliis tum etiam in hoc maxime discrepat, quod homines de paucis & exilibus rebus sæpe multa inania verba fundunt & ad-

2. Tim. 3. *Luc. 24.* modum prolixè sermocinantur. Deus autem paucissimis verbis res plurimas & maximas, divinas & cœlestes comprehendere solet; ita, ut sæpe unius vocis tam ampla, tamque augusta sit majestas, tam copiosa item (ut sic loquar) fecunditas, ut si quis eam ad fontes Israelis examinet, plus inde doctrinæ & consolationis in unico verbulo reperiat, quam ferè multæ paginæ humanorum scriptorum complectantur.

Atque ad id profunt Commentarii piorum & fidorum Scripturæ Interpretum, qui dant operam, ut caveant, ne ejusmodi verborum vis & usus lectorem minus attentum præterfluat, sed ut is genuinum sensum verborum assequatur, & præterea spirituales eorum usum animo includat. Qua in re celeberrimus Theologus Dn. D. Martinus Chemnitius, singularis & incomparabilis artifex fuit, in hisce suis in Harmoniam Evangelicam commentariis. In iis enim sæpenumero

ex unius

DEDICATORIÆ

ex unius aut alterius vocabuli proprietate & emphasi collatione instituat, partim ad fontes Prophetarum, partim ad uberiores explicationes Apostolorum, consideratis simul omnibus circumstantiis temporum, rerum & personarum, tam reconditas, abstrusas, veras tamen, interim & vivas solidasq; doctrinarum & consolationum explicationes eruit, ut quasi ipsum Christum in cathedra sedentem & concionantem tibi audire videaris. Me profecto hæc tam concinna & conveniens mentis Christi expositio ita affectit & delectavit, ut licet non nullius laboris fuerit, ista ex ipsius manuscriptis chartis colligere, & ad publicum usum proferre: tamen sæpenumero illarum lectione minime satiari poterim. nec unquam earum tedium me cœperit. Nec dubito, quin idem mecum sensuri sint, quicumq; hasce ipsius lucubrationes non obiter inspexerint, atq; legerint, sed serio diligenterq; expenderit.

Hoc enim sibi propositum habuit, ut non tantum verum historiarum de Jesu Christo ordinem monstraret, quod in Harmonia conscribenda alii ferè unicum spectarunt, & cuius ipse ubivis exquisitissimam rationem reddit: verum etiam dedit operam, ut genuinum concionum & disputationum Christi sensum aperiret. Quod adeo feliciter affecutus est, ut nec ex Veteribus, nec ex Neotericis, (quod citra omnem eorum injuriam dictum velim,) quæquam inveniri existimem, cui CHEMNITIUS noster in hoc genere scriptionis palmam tradere cogatur. Unde divini hi ejus labores dignissimi sunt, qui publicè Ecclesiæ communicentur. Ut qui magno cum fructu tum ab Ecclesiæ ministris, tum ab aliis legi, adeoq; publicam Ecclesiæ ædificationem plurimum juvare possint.

Quod verò, Illustrissimè atq; Pientissime Princeps, Domine clementissime, ipse D. CHEMNITIUS, piæ recordationis, si supervixisset, facturum fuisset, id nunc ego de voluntate & consensu hæredum ipsius instituo.

Destinavit ipse Celsit. T. hujus laboris partem aliquam, propterea, quia eam inter præcipuos Romani Imperii Principes, quorum operâ & protectione nostrâ ætate Christi regnum plurimum propagatum est, numeravit. Meminerunt ipsius hæredes, quod sæpius domi deprædicavit Wirtenbergenfium Principum zelum erga sinceram religionem, misericordiam erga piòs Christi exules, munificentiam erga literarum studia, & admirandam, omnibusq; piis Principibus imitandam Ecclesiasticorum bonorum justam administrationem: quæ cognovit singula, partim ex publica illa & laudatissima fama, quæ de Cels. Tua totam Germaniam per volavit, partim ex relatione Dn. D. Jacobi Andreae, cui tum in reformando Ducatu Brunsvicensi, tum in adornando Christianæ CONCORDIÆ libro, per aliquot annos collega fuit. Sæpius enim gratâ mente celebravit clementissimam illam invitationem, quâ Cels. T. ipsum ex Academia Heidelbergensis visitatione Stugardiam evocavit: quam multoties testatus est, se chartacei alicujus muneris oblatione compensaturum. At morte præventus, id, quod in animo suo sibi proposuerat, præstare non potuit. Quare hæredes sui muneris esse existimarunt, hac quoq; in parte pii parentis voluntatem exequi. Et proinde à me petierunt, ut C. T. hac publicâ *παραφορησά* compellarem, eiq; hunc tertium Harmoniæ librum humiliter dedicarem.

Ego verò eò libentius assensi, quia dudum exoptatam mihi conditionem aliquam offerri, quâ publicè testari possem de singulari Cels. Tuæ Clementia, quâ non tantum studia mea à prima ferè ætate munificentissimè fovit ac promovit, sed etiam postea in peregrinas terras, Austriam, Misniam & Saxoniam ministerii Ecclesiastici causâ missum, semper benignissimè profecuta est. Non tamen mihi propositum est in præsentia, & quidem in alieni operis dedicatione, Illustrissimæ Cels. Tuæ merita & beneficia erga me prolixè prædicare. Majora sunt illa & Excellentiora, ut & Ducis HULDRICI avi, & Ducis CHRISTOPHORI patris laudatissimæ & sanctissimæ recordationis Principum, erga meum Parentem, quàm ut verbis à me dignè celebrari possint. Habebunt tamen eadem, Deo juvante & secundante, suum peculiarem locum. Nunc hanc posthumi & alieni operis oblationem loco pignoris clementer & benignè suscipias, donec olim proprio aliquo grande illud gratitudinis debitum, quo Cels. T. obstrictus sum, persolvere incipiam.

Neq; verò novum aut insolens est Theologica opera Principibus viris offerre, Lucas

EPISTOLÆ DEDICATORIÆ.

re. Lucas certè unus ex quatuor Evangelistis, utramq; suam historiam, de Jesu Christo, & de Apostolis, Theophilo, viro illustri, & magistratum gerenti inscripsit. In eo nimirum non tantum Theophili pietatem respiciens, sed suo exemplo docens, religionis curam ad pios magistratus in primis pertinere. Et proinde Ecclesiarum ministros nihil præter officium facere, si suas lucubrationes iis nuncupent, ut earum lectione magis incitentur, & suâ auctoritate scriptis illis majorem fidem & auctoritatem concilient.

2. Sam. 2. Adducor itaq; Illustrissime & clementissime Princeps, in hanc spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam, T. Celsi hunc hæredum Chemnitianorum & meum conatum, pro innata & heroica animi bonitate, æq; vi boniq; consulturam. Quanto perè enim ea bonas & cum primis sacras literas ab ineunte ætate semper amarit, pietatem verò & puriorem veritatis doctrinam coluerit, atq; promoverit; id non tantum inclyti Ducatus Wirtenbergenfis, patriæ meæ dulcissimæ, incolæ omnes, sed & totus orbis Christianus novit. Quæ enim est regio in universo Imperio Romano, ad quam nos fructus aliquis tui stipendii, quod in celeberrima Academia Tubingensi habes amplissimum, redundarit? Certè te fidum Evangelicæ veritatis adversus Pontificum idolomaniam & aliorum hæreses patronum esse, & præsens hæc ætas gratâ mente agnoscit, & posteri, si qui pii sunt, de prædicabunt. Quapropter & DEUS ipse suo favore Celsi, T. complectitur, & suæ promissionis (quæ dixit: honorantes me honorabo,) erga T. Celsi, tum in hac tum in altera vita probè memor erit. Perge modò constanter sanctâ illâ benevolentia Christi Ecclesiam & Scholas, earumq; ministros prosequi, & memineris, non esse Ducalis dignitatis, potestatis & opum usum aliquem meliorem, aut quaestuosiorem, quam ut honori Dei, propagationi veræ doctrinæ, Ecclesiæ ac Scholarum conservationi, pauperum deniq; sustentationi serviant. Quicquid mundo vel carni impenditur, id fere nimium est aut noxium. Quod vero ad Dei cultum & veritatis doctrinam promovendam confertur, in quo præ aliis T. Celsi munificentiam suam spectandam præbet, id nec nimium aut supervacaneum, nec noxium aut inutile esse potest.

Suscipiat itaq; C. T. hunc librum eâ clementiâ & favore, quo & CHEMNITIUM vivum olim complexa est, & non ita pridem filium ipsius PAULUM, studiorum suorum confirmandorum causâ Tubingam euntem clementer prosequi dignata est. Et patiatur quoque hanc meam *μεροφωνησον* qualemcunque gratitudinis significationem, atque publicum meæ erga C. T. observantiæ & studii testimonium, sibi gratam & acceptam esse. Utque meis studiis ab ineunte ætate favere consuevit; ita etiam in posterum me, meosque suâ clementiâ dignari pergat.

CHRISTUS JESUS Celsi, T. cum inclyto Wirtenbergenfium Ducatu, patriæ meæ dulcissima, suâ virtute potenter servet, Spiritu suo clementer regat, & dona sua tam spiritualia quam corporalia, quæ cumulatissima in Celsi, Tuam & agrum Wirtenbergensem contulit, quotidie augeat ad nominis sui gloriam, Ecclesiæ propagationem, sincerioris doctrinæ illustrationem, & communis patriæ conservationem, Amen. Brunsvigæ ipso die POLYCARPI Martyris, Anno incarnati Filii DEI, M. D. XCIII.

Celsi, T.

obsequentissimus

Polycarpus Lyserus, D. suo & hæredum Chemnitianorum nomine.

PAR-

PARTIS ALTERÆ LIBRI

TERTII DEDICATIO.

OPUS, SI DEUS VITAM, VIRES-
QUE, UT ULTIMUM FASTIGIUM EI IMPONA-
TUR, LARGITUS FUERIT, SERENISSIMO SAXONIÆ ELECTORI,
DN. CHRISTIANO II. DOMINO SUO CLEMENTISSIMO
HUMILITER CONSECRANDUM.

LECTORI A. B. C. D.

Ulgò dicitur: Omne promissum cadit in debitum.

Cum ergo meminerim, Lector amice, benevole, candide, dilecte, me ante quatuor annos, cum secundam Harmoniæ hujus Evangelicæ (quousque quidem ea à Celeberrimo Theologo, Dn. D. MARTINO CHEMNITIO piæ memoriæ perducta est) editionem adornarem, spem tibi fecisse, quandoquidem nullus prodiret, qui inchoatum opus perficere vellet, quod Ego, divinâ adjutus gratiâ, residuum superaddere conaturus essem. Fateor, me tibi debitorem factum esse.

At verò re ipsâ experior, facilius esse promittere quid, quam præstare. Non tantum propterea, quia in promittenda re aliqua, nudis saltem verbis, quæ ex simplici voluntate dependent, utimur: in eadem autem præstanda non verba sufficiunt, sed facultatis etiam vires excutiendæ sunt, quæ ubi deficiunt, homo promissis stare nequit. Verum etiam hac de causa, quia Salomonis dictum: Homo proponit, DEUS disponit, si ullibi, in hujusmodi certè pollicitationibus vel maximè locum habet. Ubi varia, gravia & improvisa impedimenta interdum à Deo ipso objiciuntur, quæ hominem, qui vel maximè promissa explere cupiat, quò minus iis satisfaciatur, remorantur.

Idem mihi in hoc negotio accidit. Mox enim post editionem illam absolutam operi admovi, sperans me citra moram diuturniorem illud expediturum, Et quidem initio res satis feliciter procedebat, at mox infinita penè obstacula me exceperunt, unde factum, ut hujus partis editionem in quartum usque annum protraxerim. Nam cum jam ad umbilicum eam adduxissem, lethalis ille, & ne nunc quidem plenè superatus morbus ante annum me crudelissimè invasit, sicque cruciavit & afflixit, ut de toto opere prorsus desperarem.

Verum Deus, qui mortuos suscitatur, & qui lassos dat virtutem, atque infirmis fortitudinem & robur multiplicat (Jes. 40, 29,) idem me quoque ex singulari benignitate ex mortis faucibus extraxit, atque insuper novas vires mihi addidit, ut vel tandem typographo id quod conscripseram tradere potuerim. Commendo autem hoc ipsum, lector amice, benevolentiae & candori tuo. Si intellexero, te cum favore hæc mea qualiacumque excipere, animum mihi addes, ut de reliquis pertendis diligentius cogitem, eademque majori cum conatu urgeam, utcumque alioquin labores mei in functione hac mea aulica crescant.

Ingenue autem fateor, me sæpius exoptare veterem conversationem cum Reverendo & Doctissimo, Viro, Dn. FRIDERICO Petri, Ecclesiæ Brunsvicensis ministro, & seniore vigilantissimo, compatre & amico meo sincero; iste enim vir non tantum crebris monitionibus ad ejusmodi labores continuandos mihi sæpè cal-

car

AD LECTOREM.

car admovit: sed etiam diligenti sententiarum collatione sapius mihi occasionem præbuit, de quibusdam accuratius cogitandi, imò quædam etiam dexterius explanandi, quæ alioquin sicco (quod ajunt) pede præterissem.

Tu ergo, candide Lector, tenuibus hisce meis notationibus, cum nemo prodcat, qui præstantiora in medium proferre velit, benignè favere digneris. Si expectationi tuæ satisfactum fuerit, unâ mecum Deo Opt. Max. gratias ago, qui per Spiritus sui gratiam clementer largitus est, quicquid hic depromitur: sin alicubi defectus aliquos deprehenderis, humanæ illos imbecillitati adscribito. Et si in quibusdam me monendum censueris, liberè & candidè, modò sine acerbitate, illud facito. Experieris, me omni studio, labore & sollicitudine in id incumbere, non ut mundanam aliquam gloriam venerer, sed ut commune religionis negotium pro virili promoveam, sicq; Deo grata, Ecclesiæ utilia, mihi vero ad salutem conducentia peragam. Quod superest, te non minus quàm me ipsum omnipotentis Dei gratiæ commendo, Scriptum in Zabeltitz Misniæ, 30. Octobris,

Anno 1603.

LIBRI QUARTI DEDICATIO.

SERENISSIMO SACRI
ROMANI IMPERII ARCHIMARSGHAL-
LO ET ELECTORI, DN. DN. CHRISTIANO II.
SAXONIÆ DUCI, THURINGIÆ LANDGRAVIO, MISNIÆ MAR-
CHIONI, MAGDEBURGENSIUM BURGGRAVIO, &c. DOMINO SUO
CLEMENTISSIMO, ET OPTIME DE SE MERITO, HUMILITATIS, ET GRA-
TI ANIMI ERGO CONSECRAT, DICAT, OFFERT, POLYCARPUS
LYSERUS D.

LECTORI BENEVOLO SALUTEM.

Xhibeo, Christiane Lector, candido tuo judicio & censuræ, rursus partem aliquam Harmoniæ Evangelicæ, dudum inchoatæ & promissæ. Tardiusculè in ea progredior, fateor. Sed cujus rei culpâ id fiat, optime noverunt illi, quibus crebræ & molestæ meæ peregrinationes non sunt ignotæ. Verè cum Patriarcha Jacobo dicere possum: Dies peregrinationis vitæ meæ sunt pauci & mali, & non pervenerunt usque ad dies Patrum meorum. Sed hoc Deo committo, cujus est, cujusvis vitæ cursum pro suo beneplacito dirigere. Tu verò veniam tarditati & moræ dabis. Si unius saltem atq; alterius mensis otium justum haberem, mox altera pars hujus libri subsequeretur. Interim tamen hoc, quicquid est elaboratum, diligentia tuæ legendum, & candori judicandum offero.

Tu, si existimaveris, operæ pretium me fecisse, & laborem hunc esse, qui cum utilitate in Ecclesia legi possit, tuo favore me prosequeris, & precibus apud Deum adjuvabis, quò is sancti sui Spiritus gratiam, & tantillum quietis temporis clementer mihi largiri dignetur, (quod & facturum ipsum confido,) ut huic operi propediem Colophonem feliciter imponere queam. Non opto iners otium, non quæro diem humanum, (ut Propheta loquitur,) sed quietem honestam talem, quæ citra interruptionem cæpto opere progredi, illudq; secundum votum multorum bonorum absolvere possim, Benè vale in Christo. Scriptum Colditzii 19. Augusti, Anno 1608.

Polycarpus Lyserus D.
LIBRI

DEDICATIO LIBRI QVINTI.

SERENISSIMO
SACRI ROMANI IMPERII ARCHIMARSCHALLO
ET ELECTORI, DN. DN.

CHRISTIANO II.

SAXONIÆ, JULIÆ, CLIVIÆ ET MONTIUM DUCI,
THURINGIÆ LANDGRAVIO, MISNIÆ MARCHIONI, MAGDE-
BURGENSIUM BURGGRAVIO, DE MARCA ET RAVENSBURG
COMITI, IN RAVENSTEIN &c. DOMINO,

*Domino nostro clementissimo corporis incolumitatem & anima salutem
in CHRISTO JESU.*

SERENISSIME ELECTOR, Domine clementissime: Quandoquidem Sereniff. T. Cels. partem primam libri quinti & ultimi Harmoniæ Evangelicæ venerandi parentis, D. Polycarpi Lyferi Sereniff. T. Cels. ante hac à concionibus, nunc piè in Domino mortui, meo & fratrum nomine humiliter offerre constitui, præter rem me facturum arbitror, si prolixius causas ejusdem recensere velim. Agnovit enim parens p. m. agnoscimus & nos humili ac grato animo, omnia nostra, quæcunq; à curta nostra suppellectile unquam proficisci poterunt, Sereniff. T. Cels. tanquam nutritori nostro & benefactori summo & benignissimo, dicanda & consecranda, quæ non tantum Parentem nostrum etiam post mortem, clementissimâ voluntate complexa est, sed & nos ejus hæredes propter hunc nostrum Parentem clementiâ & benignitate summâ hodieq; prosequitur. Næ ergo omnium ingratiissimi essemus, si non quæcunq; ad veram subjectissimi animi gratitudinem declarandam facere videntur, studiosissimè observaremus.

Nostræ autem tenuitatis probè memores, nos officio satisfecisse nostro putabimus, (quæ enim hoc temporis puncto jam aliter possumus?) si paternis vestigiis insistendo, id grati animi monumentum erigamus, quo ipse suo quodammodo ἀποπαραργεῖν voluit. Hac ipsa namq; de causa constituit (idq; publicè extare voluit,) opus hoc Harmonicum, si DEUS vitam viresq; ut ultimum ei fastigium imponere licuisset, largitus fuisset, Sereniff. T. Cels. Domino suo clementissimo, humilimè consecrare. At quia vitæ terminum, sibi à Deo præscriptum, priusquam operi huic Colophonem feliciter imponeret, appropinquare sentiebat, propterea Deo ejus, quod ipse hac in parte sibi proposuerat, dispositionem relinquere cogebatur. Monebat tamen me tum præsentem, serioq; injungebat, si forsitan vel particula hæc, vel totum opus iterum prælo subjiceretur, Sereniff. T. Cels. sacrum ut id esset, atq; humilimâ dedicatione offerretur.

Cum ergo jussu & hortatu aliorum & hæc pars Harmoniæ (licet ab authore nondum plene absoluta, multo minus recognita,) publicis exscribenda esset typis,
Ecce,

EPISTOLÆ DEDICATORIÆ.

Ecce, Sereniff. T. Celf. hoc quicquid est sacri Operis devotissimâ animi subjectione deferimus, dicamus & consecramus. Nec dubitamus, quin Sereniff. T. Celf. eâ clementiâ & benignitate, quâ hactenus priores Harmoniæ hujus Evangelicæ partes, amplexa est, hoc opus posthumum susceptura, & suum Polycarpum vivum mortuumque adversus quorumvis calumnias & sycophantarum morsus Heroico spiritu tutum præstitura, nosque ejus hæredes & deinceps clementi gratiâ profecutura sit.

DEUS Opt. Max. Omnipotenti suâ dextra Sereniff. T. Celf. totamque domum Saxonicam pietatis & literarum patronam exoptatissimam turbulentis hisce temporibus protegat, ad nominis sui gloriam & afflictissimæ Ecclesiæ salutem ab omni malo tutam, incolumem, florentemque præstet, tandemque inmarcescibilem gloriæ Coronam imponat, æternumque beet, Amen. Wittebergæ 15. Januarii, Anno Christi M. DC. XI.

Sereniff. T. Celf. subjectiff.

POLYCARPUS LYSERUS.
SS, Theol. L. suo & fratrum nomine.

finito annorum numero, dimidia scilicet hebdomadis, circumscripserit: recte Gerson dicit, potuisse Spiritum Sanctum, sub uno eodemque penitus & verborum & ordinis contextu, tradere gestorum verborumque Christi salutarem historiam. Sed non sine magno mysterio placuisse ipsi, sub quadam concordissima (si ita dici possit) dissonantia, mentes fidelium excitare ad humiliorem & vigilantiorum veritatis investigationem, quod palam fieret, quatuor Evangelistas non mutua conspiratione, sed divina inspiratione, fuisse locutos.

His causis motus, cum salutarem historiam, de vita & actis dulcissimi Salvatoris nostri Jesu Christi, a teneris amaverim, mediocri diligentia illorum lucubrationes (quae quidem ad meas manus pervenerunt) tum veterum tum recentiorum, qui aliquid operae investigatione ordinis sive in Harmonia & consensu historiae Evangelicae posuerunt, perlustravi, & in singulis ea, quae momenti aliquid, ad explanandam & illustrandam Harmoniam Evangelicam afferre posse videbantur, notavi, atque inde distributionem quandam historiae Evangelicae privatim mihi informavi, qua adjutus, συνίστην totius hi-

storiae, ordine quodam distributa, in conspectu semper habere, memoria complecti, & mente circumferre possem. Quae ordinis observatio historiam illam dulciorem, gratiorem & illustriorem quodammodo mihi reddidit, ac multas pias meditationes & commonefactiones subjecit. Judicatum itaque fuit a fratribus, operam nec ingratiorem nec inutilem quibusdam lectoribus fore, si praecipua, quae tum a veteribus tum a recentioribus, quae quidem ad investigandam & constituendam Harmoniam Evangelicam aliquid momenti habent, observata & tradita sunt, in uno aliquo libello consideranda, & sicubi variant, conferenda proponerentur. Hoc consilio, ea, quae de hoc argumento ante annos aliquod collegi, & in publicis praedicationibus in hac Brunsvicensi Ecclesia proposui, coepi retexere, & in ordinem redigere. Quibus commonefactionibus & observationibus, si qui voluerint, eo, quo iquis communicantur, candore utantur.

Priusquam vero ad ipsam Harmoniam progrediamur: προλεγόμενα quaedam generalia de praecipuis capitibus, in quibus recte & ordine disponendis totius Harmoniae labor versabitur, praemittemus.

CAPUT II.

De praecipuis Scriptoribus, qui ad investigandam & constituendam Harmoniam historiae Evangelicae utiliter aliquid contulerunt, & quam quisque rationem contexenda Harmoniae secutus sit.

DE Evangelistis, quomodo in demonstratione ordinis mutuas inter se operas tradiderint, in praecedenti capite aliquid dictum est. Jam de Ecclesiasticis scriptoribus, qui in illustranda Harmonia historiae Evangelicae operae aliquid posuerunt, quaedam annotabimus.

Et primus, qui hoc argumentum in Ecclesia vel tentavit vel tractandum suscepit, fuit TATIANUS, discipulus Iustini Martyris, circa annum Domini 170. Cum enim prius praestantis ingenii Philosophus fuisset, postea ad fidem Christi conversus, ad duo illa utilissima quidem in Ecclesia, sed difficilima & summi laboris, ad Chronologiam scilicet Veteris Testamenti, & ad Harmoniam Evangelicam primus viam aperire & monstrare conatus fuit. Clemens enim Alexandrinus, lib. 1. Stromatum scribit; Tatianum primum auctorem fuisse in Ecclesia inquirendi & constituendi certam aliquam rationem Chronologiae, in historia sacra Veteris Testamenti, atque inde, instituta collatione temporum ostendisse antiquitatem ejus religionis, quam Ecclesia profitetur. Eusebius addit ipsum ex quatuor Evangelistarum descriptionibus, unum contextum historiae, certo quodam ordine coagmentatum, collegisse. Oportet igitur magna

diligentiae & praestantis ingenii hominem fuisse. Et tamen hic tantus vir postea ita lapsus est, ut auctor & princeps fieret horrendae haereseos Encratitarum, qui & matrimonia damnabant, & a carnibus atque a vino abstinendum docebant. Memorabili exemplo humanae infirmitatis, ut magna ingenia discant, in timore Domini se continere, & φρονέειν εις το σωφρονέειν. Ro. 12. v. 3.

Operae autem precium est observare, quam rationem Tatianus, in contexta sua Harmonia secutus sit. Haec enim observatio ad nostrum institutum aliquid conferet. Eusebius igitur lib. 4. c. 27. scribit, Tatianum composuisse ex quatuor Evangelistis unam continuam narrationem historiae Evangelicae, quam Eusebius vocabulis significantibus appellat συνάφην, hoc est conjunctionem, connexionem, contextum seu cohaerentiam, & συναγωγὴν collectionem in unum, sive contractionem in compendium historiae Evangelicae: quodque opus illud nuncupavit τὸ διατεταράσθην, hoc est, unum Evangelium ex quatuor collectum. Et Tatianum in illa Harmonia Evangelica non mutasse, sed retinuisse verba Evangelistarum, inde colligitur: quod Eusebius quasi ex antithesi addit reprehensionem Tatiani, quod in Pauli Epistolis μετὰ φρασιν tentavit, quasi corrigere volens compositionem dictionis Paulinae. Praeter haec ex Eusebio non

non